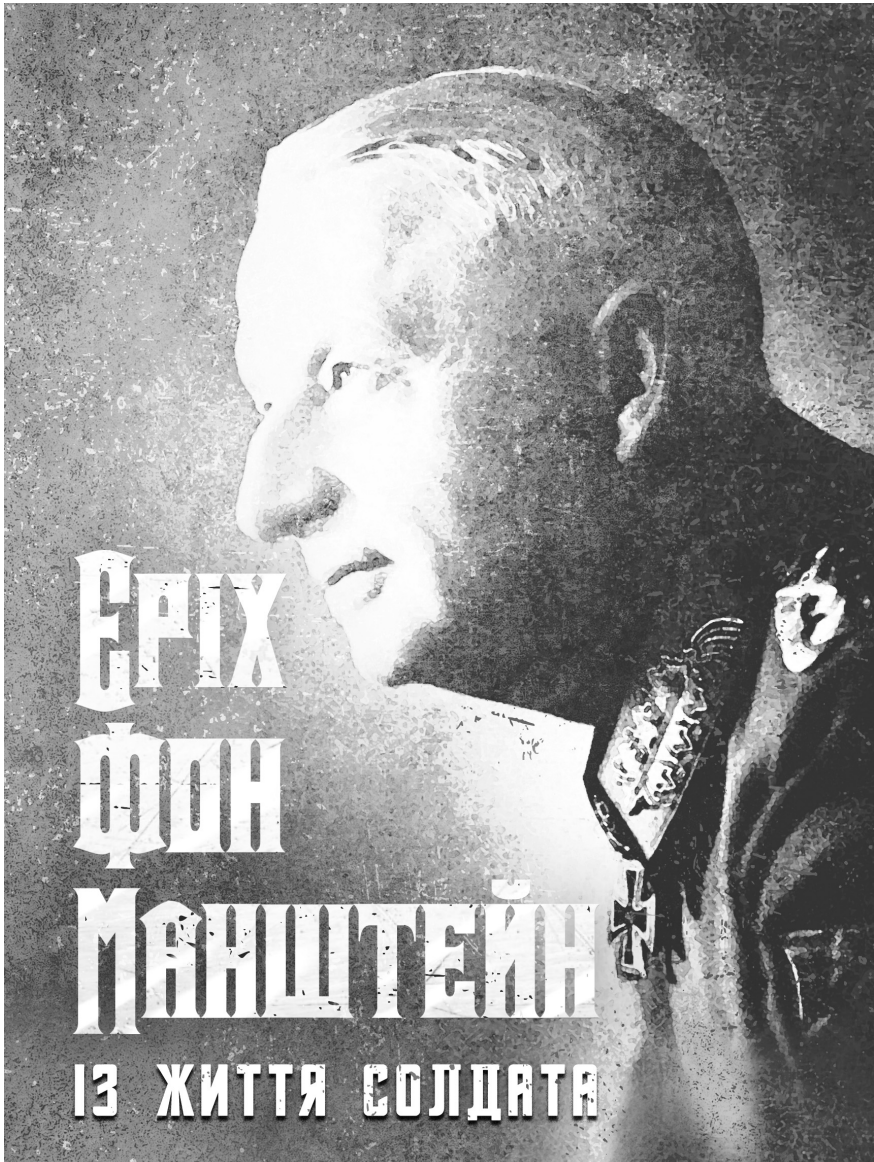

Із життя солдата

Це видання є другою книгою спогадів відомого німецького воєначальника генерал-фельдмаршала Еріха фон Манштейна, автора знаменитих мемуарів «Втрачені перемоги».

У книзі розповідається про життя і діяльність фон Манштейна в період між двома світовими війнами, насамперед про його участь у відродженні військової могутності Німеччини.

Автор наводить у своїх спогадах цілу низку маловідомих історичних фактів і висловлює багато оригінальних суджень з приводу найважливіших історичних подій передвоєнного періоду

**ЕРІХ
ФОН
МАНШТЕЙН
ІЗ ЖИТТЯ СОЛДАТА**

Видавництво
«К Н Т»
Київ – 2024

УДК 94(100-87)

М 23

Переклад з англійської — *Святослав Пархоменко*

Еріх фон Манштейн

М 23 Із життя солдата. / Еріх фон Манштейн. — Київ: Вид. «КНТ», 2024. — 252 с.

ISBN 978-611-01-3098-1

Це видання є другою книгою спогадів відомого німецького воєначальника генерал-фельдмаршала Еріха фон Манштейна, автора знаменитих мемуарів «Втрачені перемоги». У книзі розповідається про життя і діяльність фон Манштейна в період між двома світовими війнами, насамперед про його участь у відродженні військової могутності Німеччини. Автор наводить у своїх спогадах цілу низку маловідомих історичних фактів і висловлює багато оригінальних суджень з приводу найважливіших історичних подій передвоєнного періоду.

ISBN 978-611-01-3098-1

© Видавництво «КНТ», 2024.

► *ВСТУП*

ЕРІХ ФОН МАНШТЕЙН І ЙОГО ЧАС

Еріх фон Манштейн... У тих, хто чув про цього відомого німецького полководця, його ім'я асоціюється насамперед із Другою світовою війною, з найуспішнішими операціями вермахту на Західному і Східному фронтах. Всесвітньої популярності набули його спогади під назвою «Втрачені перемоги», у яких автор піддає суворому й вимогливому аналізу діяльність верховного головнокомандування збройних сил Німеччини, а також розповідає про свою участь у плануванні та здійсненні деяких найбільших операцій вермахту в період з вересня 1939 року по березень 1944 року.

Менш відома любителям військової історії інша книга мемуарів генерал-фельдмаршала фон Манштейна, під назвою «Із життя солдата», скорочений переклад якої вперше пропонується українському читачеві. Написана 1958 року, вона оповідає про життя і діяльність автора в роки Першої світової війни, у період існування Веймарської республіки 1918-1933 рр. і в роки нацистської диктатури, аж до подій, що безпосередньо передували початку Другої світової війни.

Таким чином, хронологічно мемуари фон Манштейна, що публікуються в цьому виданні, можуть розглядатися, по суті справи, як перша частина його спогадів, продовженням яких є «Втрачені перемоги».

Народ і влада, народ і армія, армія і політика – такий далеко не повний перелік питань, над якими розмірковує фон Манштейн. Широкий кругозір, енциклопедична освіченість і неабиякі аналітичні здібності автора, що стали запорукою його успішної кар'єри в одній із найпотужніших та найпрофесійніших армій світу, виразно проявляються і в його міркуваннях про нагальні проблеми свого часу. Такі властиві всім мемуаристам риси, як певна упередженість і схильність до самовиправдання, не заважають авторові доволі об'єктивно аналізувати події, сучасником і учасником яких йому довелося бути, та робити глибокі, далекосяжні висновки, багато з яких залишаються актуальними і в наші дні.

Будучи представником стародавнього пруського роду потомствених військових, фон Манштейн своє життя присвятив службі в армії, глибоку повагу до історії та традицій якої йому прищеплювали з раннього дитинства. У німецькій армії «протягом століть солдатське ремесло було овіяне романтичним ореолом. Військова професія вважалася найпочеснішою. Молодший офіцер котирувався вище за будь-якого високопоставленого чиновника» ^[1]. Тому неважко уявити собі масштаби розчарування і приниження, яких фон Манштейну довелося зазнати вже на зорі його військової кар'єри у зв'язку з поразкою Німеччини в Першій світовій війні, закріпленою в грабінницьких умовах Версальського мирного договору. Найважче за інших розгром у війні переживала німецька військова еліта, влада і вплив якої в історії Німеччини були завжди надзвичайно великими і досягли свого апогею саме в

роки Першої світової війни. «Прийнявши на себе в роки світової війни основні функції державного управління, німецьке військове керівництво у вигляді вищого командування арміями стало і вищим владним органом імперії» [2].

Унаслідок листопадової революції 1918 року в Німеччині впала монархія, країну було проголошено республікою. Ухвалена 31 липня 1919 року у Веймарі конституція встановила в країні такий державний лад, який із повним правом давав змогу вважати Веймарську республіку «в конституційному плані найдемократичнішою державою в капіталістичному світі» [3]. Водночас, за справедливим зауваженням фон Манштейна, падіння монархії «для військових, на відміну від простих громадян, означало щось більше, ніж просту зміну державного устрою. Для багатьох із них... це означало повний крах і втрату сенсу життя». Відтепер фон Манштейну належало служити в новій німецькій армії, яка, за його власним визнанням, була приречена на те, щоб нести на собі відбиток трагічних подій, що передували її створенню.

Зацікавлений читач, напевно, зверне увагу на те, що переважна більшість прізвищ представників вищої та середньої командної ланки рейхсверу, а згодом і вермахту, має багатозначну приставку «фон», яка свідчить про приналежність її носія до дворянського стану. У цьому сенсі нова німецька армія стала прямою спадкоємицею традицій кайзерівської Німеччини, в якій військова служба була прерогативою дворянства. Утім, величезний убуток в офіцерському складі, спричинений Першою світовою війною, змусив німецьке командування ширше висувати на високі посади вихідців із «неблагородних» станів. Одним із найпомітніших представників цієї категорії німецьких воєначальників став соратник і однопумець фон Манштейна, начальник Генерального штабу Людвіг Бек.

У своїх спогадах фон Манштейн неодноразово підкреслює, що ставлення вищого і середнього командного складу рейхсверу до Веймарської республіки було вельми суперечливим. Затятим противником нового державного устрою Німеччини став, приміром, часто згадуваний автором останній начальник штабу кайзерівської армії генерал Грьонер, у той час як багатьох представників більш молодого покоління німецьких офіцерів, до якого належав і сам фон Манштейн, цілком влаштовувала республіка, що відкривала перед ними широкі можливості для службового просування. У зв'язку з цим неважко зрозуміти глибоку заклопотаність і непідробну прикрість, які відчував автор мемуарів з приводу розколу, який стався на цьому ґрунті, серед керівників рейхсверу, одним із наслідків чого став відомий путч Каппа-Лютвіца 1920 року; була низка й інших спроб військового перевороту, зроблених у цей період.

Зовсім інші відносини склалися у німецької армії з режимом націонал-соціалістів, військово-політичні плани яких, пов'язані з підготовкою до війни, відкривали воістину запаморочливі перспективи як для генералітету, так і для офіцерського складу колишнього рейхсверу. Сам фон Манштейн чесно зізнається в тому, що і він, і багато його товаришів по службі спочатку опинилися в полоні соціальної та політичної демагогії нацистів. Протверезіння настало досить пізно, і торкнулося воно далеко не всіх представників німецького генералітету. Багатьом вищим військовим керівникам Третього рейху так і не вистачило мудрості, а іноді й просто мужності, для того, щоб відмежуватися, нехай навіть і після виходу у відставку, від загарбницької та людиноненависницької ідеології фашизму. Генерал-фельдмаршал фон Манштейн не належить до числа таких людей, і це робить йому честь.

Спогади фон Манштейна – це записки солдата, який з гордістю пише про свої успіхи і досягнення, але не соромиться зізнаватися також у своїх помилках і помилках. Автор сміливо полемізує зі своїми соратниками і недругами, намагається знайти пояснення і нерідко виправдання своїм вчинкам і діям німецького військового та політичного керівництва. Не з усіма його судженнями та висновками можна беззастережно погодитися, проте до них важко залишатися байдужим, бо вони торкаються проблем, які хвилюють людей упродовж багатьох століть. Одного цього достатньо для того, щоб поставитися до пропонованих вашій увазі мемуарів з цікавістю, а до їхнього автора – з повагою.

► **ВВЕДЕННЯ**

Батьківський дім і виховання

Чинovníк телеграфу в провінційному тюрингському містечку Рудольштадт, який прийняв 24 листопада 1887 року телеграму з Берліна, був, імовірно, чимало спантеличений її змістом. Телеграма була адресована командирі розквартированого в Рудольштадті батальйону майору Георгу фон Манштейну і його дружині Гедвіг, уродженій фон Шперлінг. Якщо вірити чуткам, текст телеграми був такий: «У Вас народився здоровий хлопчик. Мати і немовля почуваються добре. Прийміть найсердечніші вітання! Гелені та Левінські». Так світ дізнався про мою появу на світ.

Тут необхідно пояснити, що того дня, 24 листопада 1877 року, в Берліні в мого батька Едуарда фон Левінські та в його дружини Гелені, уродженій фон Шперлінг, народилася десята дитина. Але обставини склалися так, що, народившись у сім'ї Левінські, я жив і ріс у сім'ї Манштейнів. Ще до мого хрещення мене передали моїм прийомним батькам, і відтоді я ношу їхнє прізвище. Річ у тім, що у моєї рідної матері була молодша сестра, моя майбутня прийомна мати Гедвіг фон

Манштейн, яка не могла мати дітей. Сестри ніжно любили одна одну і незадовго до мого народження, за згодою мого рідного батька, домовилися про те, щоб у разі народження хлопчика віддати його на виховання до родини Манштейнів. Мене і мою сестру Марту, яку Манштейни удочерили після передчасної смерті її батька, брата моєї рідної матері, оточували в цій сім'ї такою любов'ю і турботою, якої зазвичай удостоюються рідні діти найтурботливіших батьків.

Про те, що Манштейни були моїми прийомними батьками, я дізнався в ранньому дитинстві. Утім, це не внесло жодного розладу у стосунки між ними та моїми справжніми батьками, насамперед завдяки їхній взаємній любові й тісній прихильності одне до одного. А оскільки я майже відразу після моєї появи на світ опинився в сім'ї Манштейнів і виріс у ній, саме вони посіли в моєму житті місце рідного батька та рідної матері.

У сім'ях Левінські та Манштейнів, глави яких самі були кадровими військовими, з глибокою повагою ставилися до звичаїв і традицій пруської військової еліти, до якої так чи інакше належали їхні близькі й далекі предки. Прусським офіцером був, приміром, мій прадідусь Левінські, який починав свою службу з нижчих чинів. Мій дідусь у чині фаненюнкера брав участь у війні 1806 року, а після посвячення в офіцери – і у визвольних війнах проти Наполеона. Двоє його синів, одним з яких був мій батько, служили в Генеральному штабі і закінчили свою військову кар'єру на посаді командирів армійських корпусів. Ще чотири старші брати мого батька також були офіцерами. І в родоводі моїх «матерів» було чимало представників різних поколінь, які присвятили своє життя офіцерській службі в пруській армії.

Манштейни належать до одного з найдавніших німецьких родів, початок якому було покладено ще тевтонськими лицарями. Їхні далекі предки належали до перших пруських землевласників, з яких поступово викристалізувалася славна військова династія. Після прийняття християнства Манштейни пережили чимало лиха та важких військових випробувань. Більшості своїх володінь вони позбулися внаслідок руйнівної навали армії Наполеона.

У зв'язку з цим, мабуть, не доводиться дивуватися тому, що і я з ранньої юності мріяв стати солдатом. Очевидно, у мені прокинулися гени моїх далеких предків, які не мислили свого життя без армії.

Побут сім'ї Манштейнів характеризувався скромністю і простотою, хоча і був позбавлений показного аскетизму, настільки властивого деяким представникам древніх пруських родів. У їхньому домі панував дух поваги до християнства і поваги до традицій і цінностей пруського офіцерства. Мої прийомні батьки не відчували матеріальних потреб, достаток сім'ї складався з доходів від майна, подарованого моїм предкам німецьким королем за їхні заслуги у франко-пруській війні 1870/71 років. І хоча ні про яке особливе «багатство» нашої сім'ї не могло бути й мови, ми все ж були позбавлені повсякденної турботи про хліб насущний. У зв'язку з цим доречно зауважити, що певну фінансову незалежність і зумовлену цим відсутність необхідності робити кар'єру заради набуття матеріальних благ слід розцінювати не лише як важливу обставину, яка свідчить на користь державного службовця, а й як вельми корисну якість такого чиновника для самої держави.

У дитинстві я аж ніяк не вирізнявся міцною тілобудовою, проте завдяки помірним, а в кадетському корпусі – доволі жорстким фізичним навантаженням я зміцнів настільки, що під час вступу до армії лікарі визнали мене обмежено придатним до військової служби. Відому роль при цьому, вочевидь, відіграло й моє марнославне бажання ні в чому не відставати від моїх однолітків.

Я був доволі життєрадісним і досить кмітливим підлітком із поступливим характером. Моя непосидючість і неухважність на уроках аж ніяк не сприяли успішним заняттям у школі, унаслідок чого я частенько змушений був задовольнятися такими оцінками моїх учителів, як «задовільно» і «досить посередньо». Щоправда, до іспитів я ставився більш серйозно і не відчував майже жодного страху перед екзаменаторами, що зазвичай давало мені змогу складати іспити з вищими результатами, ніж ті, на які я, на думку моїх наставників, міг розраховувати за підсумками повсякденних навчальних занять.

Мені здається, що вже в ранньому дитинстві я мав досить розвинене почуття справедливості, яке поєднувалося з досить сильним духом протиріччя. Я не був скандалістом, але готовий був сперечатися завжди і з будь-якого приводу з ким завгодно. Тендітна статура не давала мені змоги доводити мою правоту за допомогою кулаків, але я так і не зміг змусити себе визнавати чийсь авторитет без достатніх на те підстав. Неважко здогадатися, що в зрілому віці я був для своїх начальників далеко не найзручнішим підлеглим. Водночас авторитет моїх батьків був для мене абсолютно незаперечним. Насамперед це стосується думок і порад мого батька, життя і діяльність якого я вважав взірцем відданості ідеалам честі, справедливості та обов'язку.

Один із найяскравіших спогадів дитинства пов'язаний з моїм перебуванням у Страсбурзі, де я з 1894 по 1899 рік відвідував школу. У 1890 році я вступив до кадетського корпусу, про навчання в якому давно мріяв. Донині я із задоволенням згадую шість років, проведені в цьому навчальному закладі. Прийняті в ньому суворості й поневіряння були цілком і повністю виправдані його призначенням, що полягало в підготовці вихованців до труднощів військової служби. Багато хто з них спочатку вельми болісно переживав розлуку з рідними і близькими і насилу звивав до життя в колективі своїх однолітків. Я вдячний моїм тодішнім командирам і вихователям за те, що вони допомогли мені стати тим, ким я став: кадровим військовим. У кадетському корпусі я отримав ґрунтовне фізичне загартування, між іншим, більш ефективно, ніж те, яке дають у звичайних школах. Програма навчання кадетів відповідала програмі реальної гімназії і в разі її успішного проходження забезпечувала випусникам можливість вступу до вищого навчального закладу. На неприхований подив декого з моїх учителів я закінчив кадетський корпус з оцінкою «добре».

Вступ на військову службу і Перша Світова війна

У березні 1906 року я в чині прапорщика був зарахований до 3-го гвардійського піхотного полку, в якому прослужив до самого початку війни. Гвардія існувала аж ніяк не тільки для участі в парадах. Вимоги до бойової підготовки гвардійців були дуже високими, їхній спосіб життя ніяк не

можна було назвати бездіяльним. Належність до гвардії зобов'язувала лише до максимальної віддачі сил і аж ніяк не спонукала до зарозумілості.

Після оголошення мобілізації 1914 року мене призначили на посаду ад'ютанта 2-го гвардійського резервного полку, формування якого було доручено нашому полку. У складі нового полку я брав участь в оволодінні Намюром, у битві на Мазурських озерах і в осінньому поході в Польщу. У листопаді 1914 року мене важко поранило. Після одужання мене направили у штаб генерала фон Гальвіца як помічника начальника оперативного відділу. Під час наступальних операцій на півночі Польщі та в Сербії в 1915 році, під час битви під Верденом у 1916 році я отримав початкове уявлення про форми і методи керівництва наступальними діями в оперативній ланці. З початком битви на р. Соммі мене призначили офіцером Генерального штабу до штабу новосформованої 1-ї армії, якою командував генерал Фріц фон Белов, один з найбільш талановитих командувачів арміями, який завдячував своїм висуненням генералу фон Лоссбергу, який прославився своїм умінням організовувати і вести оборонні дії. На цій посаді я взяв участь у великомасштабних наступальних операціях на р. Соммі 1916 року і в Шампані 1917 року. Після короткочасного перебування на посаді начальника оперативного відділу штабу 4-ї кавалерійської дивізії, яка брала участь у боях на території Курляндії та Естляндії, мене перевели на Захід і призначили у травні 1918 року начальником оперативного відділу штабу 213-ї ударної піхотної дивізії. У складі цієї дивізії я брав участь у травневому наступі німецької армії під Реймсом і в подальшому важкому відступі на рубежі поблизу Седана.

Революція в Німеччині та перемир'я на фронтах означували собою закінчення першого етапу моєї військової кар'єри. Відтепер замість імператора, на вірність якому присягала німецька армія, ми повинні були вірою і правдою служити своєму народові і своїй оновленій батьківщині.

Власна сім'я

На початку січня 1920 року я познайомився з Юттою Сибіллою фон Льош і вже 10 січня ми уклали заручини. 10 червня відбулося наше весілля.

Моя дружина була дочкою капітана кавалерії в запасі Артура фон Льоша і його дружини Амалії, уродженої фон Шак. Життя кількох поколінь предків моїх нових родичів було вже впродовж понад ста років найтіснішим чином пов'язане із Сілезією. Мій тесть володів тут трьома маєтками, один з яких – Бучкау в районі Намслау – мав за Версальським договором відійти до Польщі, разом із низкою сусідніх територій, корінним населенням яких були німці. Це рішення не було виправданим ні з історичних, ні етнографічних міркувань. Угода про кордони набула чинності незабаром після наших заручин, тож у Бучкау нам вдалося побувати лише один раз. Так ми відчули на собі наслідки Версальського диктату.

Моя дружина вийшла за мене в дев'ятнадцять років. Крім неї, у сім'ї фон Льоша було п'ять братів, четверо з яких стали офіцерами і брали участь у другій світовій війні. Один із братів моєї дружини, Егберт фон Льош, закінчував школу і з цієї причини прожив із нами п'ять років. У 1939 році, відразу після початку війни, загинув старший брат Ютти, і ми

взяли до себе його сина. І Егберт фон Льош, і наш прийомний син загинули на війні, причому останнього ця доля спіткала у квітні 1945 року у віці 17 років.

Настав час, нарешті, сказати кілька слів і про мою власну маленьку сім'ю.

У першу річницю весілля відбулися хрестини нашої першої дитини, доньки Гізели.

Народжений у нас через рік син Геро у званні лейтенанта воював на Східному фронті і загинув у сімнадцятирічному віці в боях біля озера Ільмень.

Наш молодший син Рюдигер народився 1929 року в Берліні.

Радість і щастя, які приносили нам народження і виховання рідних і прийомних дітей, а також смуток і горе, викликані їхньою втратою, ми з дружиною завжди переживали разом і зуміли пронести своє молоде кохання крізь усе наше спільне життя.

В особі моєї Ютти я придбав люблячу і турботливу дружину, вірного друга і помічника. Хто б не прийшов до неї, він завжди знаходив розуміння і підтримку з її боку. При цьому вона майже не думала про саму себе і постійно жертвувала собою заради нас, її близьких, а також заради багатьох сторонніх людей, з долями яких їй доводилося стикатися. Вона не зрадила своїй звичці до самопожертви і після того, як на весь німецький народ впали тяготи і поневіряння світової війни; ми втратили одного з наших улюблених рідних синів, обох прийомних синів, багатьох інших близьких людей і, врешті-решт, позбулися самої батьківщини. У цей трагічний період моя дружина зуміла вижити і поставити на ноги нашого молодшого сина, який наприкінці війни ще ходив до шко-

ли. А коли я сам постав перед англійськими суддями, вона всіма силами підтримувала і надихала мене своєю присутністю в залі суду, допомагаючи мені з честю і гідністю зустріти несправедливий вирок.

► **ЗМІСТ**

Вступ	
Еріх фон Манштейн і його час	3
Введення	8
I. Рейхсвер у Веймарській республіці	17
II. Третій Рейх: Рейхсвер і вермахт у передвоєнні роки ...	93
Ілюстрації	209
Додаток 1.	
Еріх фон Манштейн: сторінки біографії	222
Додаток 2.	
Еріх фон Манштейн: біографічні дані	236
Примітки	242

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Еріх фон Манштейн

ІЗ ЖИТТЯ СОЛДАТА

Переклад з англійської — *Святослав Пархоменко*

Підписано до друку 11.03.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 15,75. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

Втрачені перемоги.
Спогади
генерал-фельдмаршал
а вермахту

Найбільша перемога
Роммеля

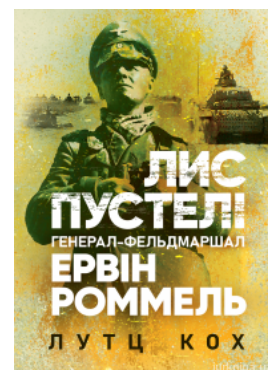
Піхота наступає. Події
та досвід. Спогади про
участь у боях 1914-1918
роках у Франції,
Румунії та Італії

Зимова війна
1939-1940 рр.

Бойові операції в
Північній Африці та на
Західному фронті в
Європі. 1940-1944

Лис пустелі.
Генерал-фельдмаршал
Ервін Роммель

[Перейти на сайт](#) →